

БОА: Накталай эмес жүгүртүм Кыргызстанда 600 миллиард сомду түзмөк

Маалымат булагы: <https://www.super.kg/kabar/news/199529/>

*Электрондук төлөмдөр бүткүл дүйнө боюнча активдүү өнүгүп жатат, бирок Кыргызстанда электрондук акчалардын суммардык жүгүртүмү ИДПнын 0,2 пайызын түзөт. Жана мунун баары банктык сектордун күч-аракетин эске албаганда. Байланыш операторлор ассоциациясынын башчысы **Абасканов Нурбек Эсенкановичтин** ою боюнча анын себеби жөнөкөй – бул ыңгайсыз, ал эми бул кырдаалдан чыгуу жолу түшүнүктүү – мобилдик байланыш операторлорун чекене каржы кызматтар рыногуна коё бериш керек. Ыңгайсыздыгы эмнеде? «Байланыштыргычтар» кырдаалды оңдой алышмак, бирок эмнеге алар азыркыга чейин антишкен жок? Бул боюнча Нурбек Абасканов маек курду.*

– **Нурбек Эсенканович**, бүгүнкү күнү Кыргызстанда «Элсом» жана «Мобильные деньги» электрондук төлөмдөр тутумдары бар, алар банктарга байланыштырылган. Активдүү жарнамалап жаткандыгына карабастан, эмне себептен алар кенен тараган жок?

– Алар ыңгайсыз. Мен «Элсом» менен эмне кылуу керектигин билбейм, демек мен банкка барышым керек, 2 саат кеңеш алып, түшүнүп, банк менен келишим түзүп, телефонго тиркеме жүктөш керек. «Мобильник» менен дагы ошондой. 2000-жылдан бери уулдук операторлор тарабынан өлкөдө эбегейсиз чоң

инфраструктура курулду. Бизди баарыбызды балансты толуктап, телефондорубуздун балансын текшерүүгө үйрөттү. Азыр бул инфраструктураны экономиканы андан ары өнүктүрүү үчүн колдонууга болот. Мобилдик операторлор сунуштаган электрондук төлөмдөр тутуму ар бир абонентке кызматтарды жана сатып алууларды дароо өз мобилдик телефонуна төлөөгө мүмкүндүк бермек. Мында эч кандай күч-аракет жумшоонун кереги жок: абоненттер идентификацияланган да, оператор ким эмнени колдонуп жаткандыгын билет, демек, төлөмдөрдүн ачыктыгын жана ишенимдүүлүгүн камсыз кылмак.

– Ассоциациянын ЖМК аркылуу ачык кайрылуусуна караганда, бул идеяны киргизүүгө Улуттук банк тосколдук кылдыбы?

– Биз бир жарым жылдан бери Улуттук банк менен уюлдук байланыш операторлорун чекене каржы кызматтарына коё берүү маселесин талкуулап келе жатабыз. Биз банктык дүң операциялар жөнүндө айтпай элебиз. Биз чекене тууралуу сөз кылып жатабыз, 5000-10000 сом тегерегиндеги сумма жөнүндө айтып жатабыз. Ар бир айылда эле банктын филиалы бар эмес. Ал эми уюлдук операторлордун агенттери дээрлик ар бир көчөдө бар. Демек, бири бирине акча которууну, бири биринен акча алууну байланыш операторлору аркылуу жүргүзүү оңой. Өзгөчө бул кирешеси аз, дайыма досторунан жана туугандарынан карызга алып турган адамдар үчүн ыңгайлуу. Алар үчүн акчаны баланстан алып жана кайтаруу өтө ыңгайлуу болмок. Мындай кадам накталай эмес төлөмдөрдү жана накталай эмес рынокту өнүктүрмөк.

Кайталайм, бул демилге Улуттук банк менен талкууланган. Ар бир байланыш операторуна өзүнчө компанияны каттоо варианты табылган, ал компания электрондук акчалар менен гана иш алып бармак. Улуттук банктын бул сунушуна биз макулдук бергенбиз. Операторлордун кээ бирлери компанияларды каттап, бул иш менен алектенүү үчүн лицензия алууга аракет кылып башташкан. Анан бул жерден Улуттук банк аванстык төлөмдөрдү электрондук капчыктарга которууга тыюу салуу демилгеси менен чыгып, биз бир жарым жылдан бери талкуулап жаткандын баары пайдасыз болуп калды.

– Эмнеге?

– Мобилдик оператордун балансына сиз салган акча – бул аванстык төлөм. Мыйзам боюнча сиз аны каалаган ыкма менен: накталай жолу менен, өзүңүздүн банктык эсебиңизге чыгарып алуу же электрондук капчык аркылуу кайтарып ала аласыз. Улуттук банк авансты электрондук капчыкка чыгарууну тыюу салууну каалап жатат, ошентсе да, иш жүзүндө аванстык төлөмдөр – бул Улуттук банк тарабынан жөнгө салынбаган чөйрө. Бул чөйрө Жарандык кодекс менен жөнгө салынат. Авансты электрондук капчыктарга чыгарууга тыюу салуу электрондук төлөмдөр тутумун автоматтык түрдө тосмолойт, аны мобилдик операторлор аркылуу ишке ашырууга мүмкүн болмок.

– КРУБ өз чечимин эмне деп чечмелөөдө?

– Электрондук акчаларды шылуундардан коргоо керек деп. Бул акчалар электрондук капчыктарга дароо түшөрү менен банктын корреспонденттик эсебинде - электрондук акчалардын эмитентинде аларды кайтаруу кепилдиги үчүн депонизерлеш үчүн. Бирок мобилдик операторлор мындай схемадан баш

тартышкан жок. Аванс электрондук капчыкка ыргытылары менен, уюлдук операторлор бул акча каражаттарды банктын корреспонденттик эсебинде депонирлөөгө даяр. Кайра кайталайм, кеп анча чоң эмес суммалар жөнүндө болуп жатат. Мен эмнеге Улуттук банк буга тыюу салып жаткандыгын дагы эле түшүнө элекмин. Себеби алдын ала төлөнгөн акчаларды башкаруу жаатын алар жөнгө салышпайт. Бул банктык иш эмес жана Улуттук банктын ага тиешеси жок. Ал мага Жарандык кодексте жазылган менин укуктарымды чектегени жатат. КРУБ сунуштаган токтом Жарандык кодекске каршы келет.

Иш жүзүндө, Улуттук банк мобилдик операторлордун каржы рыногуна киришине кесүүнү эмес, керектөөчүлөрдүн укугун тебелөөгө аракет кылып жатат. Мыйзам боюнча акчаларымды каалаган ыкма менен кайтарып алууга укугум бар. Ал эми Улуттук банк болсо эми сен азыр сага ыңгайлуу жолду колдоно албайсың деп жатат. Ал менин Жарандык кодексте жазылган укуктарымды чектегени жатат.

Улуттук банкты да түшүнүүгө болот. Ал банк рыногун коргоону көздөп жатат, себеби мобилдик операторлор каржы кызматтар рыногуна чыкса, алар банктарга күчтүү атаандаштыкты түзүп калат. Биз банктардын ролуна талапкерлик кылбай элебиз деп айтып жатабыз, себеби бул акчалар баары бир банктардын филиалдарында топтолот жана аккумуляцияланат. Бул атаандаштык, бул жеткиликтүүлүк, бул ыңгайлуулук жана экономиканын өнүгүшү.

Менимче, Улуттук банк чоң толкундан качып жатат, бирок биз андан качып кутула албайбыз.

Мындан тышкары, юридикалык жактан алар мындай нерселерди жөнгө салууга укуктуу эмес. Чечим мыйзамдарга каршы келет жана бул каршы келүүлөр жоюлушу керек.

– Сиздин болжолуңуз боюнча, эгер байланыш операторлору чекене каржы кызматтар рыногуна кирсе, кеп канчалаган көлөмдөр жөнүндө болмок?

– Азыр уюлдук операторлордун болжолдуу жүгүртүмү 30 миллиард сомго жакын. Мисалга, бир адам өз кирешесинин болжол менен 5 пайызын байланышка сарптайт. Демек, 100 пайыз алуу үчүн биз 30 миллиардды 20га көбөйтөбүз. 600 миллиард болот, алар мобилдик операторлордун балансы аркылуу өтмөк. Башкача айтканда, мен кафеде, дүкөндө, таксиде жүргөндө баланстан баланска которуу менен эсептешип, бүткүл капчыкты баланста кармап жүрмөкмүн. Бул ыңгайлуу, кайрып берүүгө акча издөөнүн кереги жок, жаныңда купюра алып жүрүүнүн зарылдыгы жок. Мындан тышкары, дисконт да иштемек. Мен баланстан баланска дисконт ала алмакмын, себеби жеткирүүчү мени жана менин төлөмдөрүмдүн тарыхын билет. Ошентип, экономиканы өнүктүрүү башталмак. Биз уюлдук операторлор аркылуу азыркыдан 20 эсеге көп сумма өтмөк деп айта алабыз. Ошол эле учурда бул акчалар азыр банктар аркылуу өтпөйт. Уюлдук оператор эч жакка кетпейт, ал акчаларды топтоп, аларды банкка алып барат. Азыркы учурда ушул масса накталай акча менен айланып жүрөт, а эгер ыңгайлуулук түзүп берсек, калк накталай эмес ыкма менен эсептешмек.

Мындай учурда Улуттук банк калкта жүргөн акча массасын оңой жөнгө салмак. Ал өлкөдө канча акча бар экендигин так көрмөк, көптөгөн көмүскө схемалар артта калмак.

– Бул маселе боюнча коңшу өлкөлөр канчалык алдыга кетишти?

– Казакстанда ошол эле «Билайн» мобилдик төлөмдөр кызматын ишке киргизди. Орусияда да бир нече инструменттер бар. Кытайда 30 пайыз жүгүртүм электрондук акчалар аркылуу өтөт, бул триллиондор менен ченелүүчү эбегейсиз чоң сумма. Бизде бардык шарттар түзүлгөн, себеби инфраструктура жакшы өнүккөн.

Ошол эле ата мекендик интернет-дүкөндөр дайыма электрондук акчаларды киргизүүнү жана төлөмдөрдү ыңгайлуу кылууну суранып келишет. «Виза» же «Элкарт» баарында эле бар эмес, ошондуктан алар аркылуу эмес, мобилдик телефондун балансынан төлөө сыяктуу накталай эмес жол менен эсептешүүнү киргизүүнү өтүнүшөт. Соода агенттерине эмне керек? Ар бир адам тандаган товары үчүн оңой төлөө. Эгер баланста акча бар болсо, керектөөчү сайттан көргөн товары үчүн оңой төлөй алмак. Кызматтарга өз бизнесин өнүктүрүү, адамдарга ыңгайлуу жашоо керек.

– Кырдаалдан кантип чыгуу керек деп ойлойсуз?

– Аванстарды кайтарууну керектөөчүнүн өзүнүн каалоосуна коюу, Жарандык кодексте каралгандай кылып.

Уюлдук операторлордун компаниялары төлөм тутумдарына агенттик лицензия алып алышы керек. Демек, алардын иши ачык жана контролдоо болот.

Мага Улуттук банктын логикасы түшүнүксүз, алар бир жагынан накталай эмес төлөмдөрдү стимулдаштыруу үчүн накталай эмес эсептешүүдө сатуулардан салыкты бошотот. Бул жакшы демилге, ал адамдарга накталай эмес төлөмдөрдү жүргүзүүгө турткү берет. Ошол эле учурда Улуттук банк электрондук акчалардын өнүгүшүнө бардык тараптан тоскоолдук кылууда. Биз тоскоолдуктарды алып салууну өтүнбөй элебиз, бирок андай да кылса жакшы болмок. Биз жок дегенде жаңы тоскоолдуктарды жаратпоону өтүнөбүз.

Корутундунун ордуна

Улуттук банк КРУБ Башкармасынын 2016-жылдын 30-мартындагы №15/6 «Электрондук акчалар жөнүндө жобону бекитүү тууралуу» токтомуна өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү долбоорун коомдук талкууга чыгарган. Мен менен сизге электрондук капчыктарга которууга аванстык төлөмдөрдү колдонууга тыюу салган долбоор менен башкы каржы жөнгө салуучунун сайтынан <http://www.nbkr.kg/contout.jsp?item=108&lang=RUS&material=81992> та анышууга болот, өз сунуштарыңыздарды жана сын-пикирлериңизди 1-сентябрга чейин msaiakraev@nbkr.kg почтасына жөнөтүңүздөр.

Автор: Нурлан Асанбеков
Фото: Интернеттен алынды